

doc. dr. Krzysztof Rejman, PhD.

**Sociálna práca v migračnej a integračnej politike na pozadí aktuálnej
utečeneckej krízy v Poľsku
(diagnóza, determinanty, riešenia)**

Úvod

Cieľom sociálnej práce je vypracovanie a aplikácia takých sociálnych riešení, ktoré dovoľia obnoviť v rodinách prirodzenú schopnosť k samostatnému uspokojovaniu, realizácii svojich základných potrieb. Sociálny pracovník sa angažuje v oblasti pomoci jednotlivcom, rodinám, organizáciám a celej spoločnosti. Sociálna práca je profesiou, ktorej poslaním je šíriť sociálnu spravodlivosť, ktorá je základným predpokladom rastu kvality života, seberealizácii v každom zoskupení, každej spoločnosti v demografickom, či kultúrnom aspekte (Ustawa o pomocy społecznej z dnia 12 marca 2004r.). Súčasťou prednášky je analýza sociálnej práce ako profesie, ktorej význam v Poľsku rastie v dôsledku demografických (starnutie populácie a problém starostlivosti o seniorov), zdravotných (pandémia COVID-19) a migračných (vojnoví utečenci z Ukrajiny) problémov. Obsahuje najmä predstavenie situácie sociálnych pracovníkov a vplyvu pandémie COVID-19 a utečeneckej krízy na ich pomáhajúce činnosti.

V súčasnosti sociálnou skupinou, ktorá potrebuje okamžitú pomoc zo strany štátov sú utečenci. V dôsledku migračných procesov vyvolaných vojnami, či spoločensko-ekonomickou destabilizáciou v takých krajinách ako: Ukrajina, Sýria, Afganistan, Irak, krajiny Severnej Afriky – čoraz viac utečencov hľadá záchranu a útočisko v Európe.

Odborníci považujú migráciu za zložitý proces: *migrácia je to priestorový pohyb obyvateľstva a proces sťahovania ľudí za hranice trvalého bydliska z dôvodu živelných pohrôm, sociálnych, či ekonomických zmien. Za migráciu považujeme aj sťahovanie sa na dobu prechodnú s návratom, čiže migrácia je proces sťahovania obyvateľstva z jednej obce, mesta, regiónu, kontinentu na iné miesto* (Osmańczyk, 1986). Migrácia je spoločenským procesom. Obyčajne ide o masový jav, v ktorom dochádza k premiestneniu väčšieho počtu obyvateľstva, s rôznym stupňom vnútornej integrácie. Migrácie sú prejavom nespokojnosti vo vzťahu k pretrvávajúcim spoločensko-hospodárskym podmienkam, ktoré nútia členov spoločnosti na opustenie krajiny pôvodu. Dohovor o právnom postavení utečencov definuje utečenca ako osobu, ktorá: sa nachádza mimo svojho štátu a má oprávnené obavy pred prenasledovaním z rasových, náboženských a národnostných dôvodov alebo z dôvodu príslušnosti k určitej sociálnej skupine alebo vyznávania určitých politických názorov, nemôže prijať alebo v dôsledku uvedených obáv odmieta ochranu svojho štátu; alebo osobe bez štátneho občianstva, ktorá sa nachádza mimo štátu svojho doterajšieho pobytu v dôsledku týchto udalostí a ktorá sa

tam vzhľadom na uvedené obavy nemôže alebo nechce vrátiť (Konwencja o statusie uchodźców, UNHCR, Genewa 1951).

Na rozhodnutie o opustení domoviny majú vplyv na jednej strane objektívne životné podmienky v krajine pôvodu migrantov ako aj podmienky krajín, do ktorých migranti smerujú. V tomto kontexte môžeme zdôrazniť koncept tzv. faktorov priťahovania (pull factory) a faktorov vytlačania (push factory) migrantov, ktorý vychádza z predpokladu nerovnováhy socioekonomických faktorov medzi jednotlivými regiónmi. Faktory priťahovania teda vznikajú v cieľových krajinách tým, že ponúkajú príslušníkom iných štátov alebo celej spoločnosti niečo (statky, služby, bezpečnosť, slobodu), čo sa v krajine pôvodu nenachádza, resp. nachádza sa to v obmedzenej miere. Faktory vytlačania vznikajú naopak v krajinách pôvodu. Sú to faktory, ktoré bránia jednotlivcom naplňať ich spoločenské, ako aj individuálne očakávania, napr. nízke mzdy, etnické napätie, vojenské konflikty, prírodné katastrofy, nedemokratický režim. K migrácii dochádza teda preto, že v niektorých krajinách sú vytvárané výhodné podmienky pre ľudskú existenciu, t. j. štáty vytvárajú podmienky priťahujúce cudzokrajné obyvateľstvo a naopak, niektoré krajiny produkujú tlaky, ktoré vytlačajú obyvateľstvo z vlastného teritória (Hailbronner, 2000).

V kontexte vojny na Ukrajine, z údajov UNHCR vyplýva, že do európskych krajín už prišlo viac ako 8 miliónov utečencov z Ukrajiny, čo je viac ako polovica počtu utečencov zaznamenaných v Európe do polovice roku 2022. Ide zároveň o počet ľudí, ktorý presahuje pätinu populácie Ukrajiny v predvečer konfliktu. Ako však upozorňujú výskumníci z Medzinárodného centra pre rozvoj migračnej politiky, Európa by mala byť pripravená na príchod ďalších migrantov. Už dnes sa "18 miliónov Ukrajincov, ktorí zostali v krajine, považuje za ľudí, ktorí naliehavo potrebujú humanitárnu pomoc. Krajiny, ktoré prijímajú migrantov, musia počítať so scenárom rastúceho a možno náhleho prílevu ukrajinských utečencov v roku 2023. Podľa rôznych scenárov by mohlo prísť od 500 000 do 4 miliónov ľudí." Výskumníci zdôrazňujú, že pre takúto eventualitu musíme mať pripravený pohotovostný plán. Počet ľudí utekajúcich pred vojnou na Ukrajine do veľkej miery závisí od toho, ako situácia na fronte. Relatívny nedostatok úspechu ktorejkoľvek strany v konflikte spôsobuje, že sme svedkami vyčerpávajúcej vojny. Po počiatočnom rýchlom náraste počtu ľudí prekračujúcich hranice Ukrajiny, od konca marca prílev utečencov do krajín susediacich s Ukrajinou začal stabilizovať.

Ako zdôrazňujú autori správy OECD, tohtoročná migračná vlna sa výrazne líši od predchádzajúcich migračných pohybov v 21. storočí. Po prvé, tentoraz medzi utečencami cestujú najmä ženy, deti a starší občania. Po druhé, krajiny Únie reagovali na ich príchod

pomerne rýchlo - už v marci začali členovia spoločenstva uplatňovať voči ukrajinským občanom a ich rodinám smernicu, ktorá umožnila utečencom rýchlo sa zamestnať, využívať vzdelávanie, sociálnu pomoc a zdravotnú starostlivosť v mieste bydliska. Táto smernica sa však, žiaľ, vzťahovala len na ukrajinských občanov, zatiaľ čo z napadnutej krajiny emigrovali aj státisíce ľudí iných národností - občanov Turecka, Kazachstanu, Azerbajdžanu či Indie, ktorých prekvapila vojna. Títo ľudia emigrovali najmä do Poľska, Rumunska a Moldavska.

Len do polovice novembra požiadalo o dočasnú ochranu v krajinách EÚ viac ako 4,7 milióna ukrajinských utečencov a podľa OECD ďalší milión ľudí žiada o povolenie na pobyt aj v krajinách mimo spoločenstva - v Spojenom kráľovstve, Kanade, USA alebo Izraeli. Z online prieskumov, ktoré OECD uskutočnila od marca 2022 do januára 2023, vyplýva, že niektorí respondenti nepožiadali o povolenie, pretože sú ešte na ceste do cieľovej krajiny - najmä do Českej republiky, Kanady, Nemecka, Spojeného kráľovstva a USA. Len v Poľsku sa už zaregistrovalo viac ako 1,5 milióna utečencov, pričom najväčší počet - viac ako 100 000 - je vo Varšave. Z prieskumov OECD vyplýva, že tí, ktorí idú ďalej, deklarujú túžbu dostať sa z Poľska okrem iného do Českej republiky, Nemecka, Litvy alebo Švédska.

Na pozadí počtu viac ako 8 miliónov utečencov z Ukrajiny, ktorí sa dostali do Európy, vyniká počet viac ako 2,8 milióna ľudí, ktorí podľa záznamov odišli z vojnou postihnutej krajiny do Ruska. Do tejto skupiny však patria aj ľudia, ktorí boli napríklad násilne deportovaní z okupovaných území do krajiny agresora. Deportované osoby prechádzajú fázou tzv. filtrácie, počas ktorej sa s nimi často brutálne zaobchádza, ponizuje sa. Ukrajinci sú niekedy posielaní hlboko do Ruska, na ďaleký východ, odkiaľ sa bez finančných prostriedkov len ťažko dostanú von a vrátia sa do svojej krajiny. Medzi deportovanými do Ruska sú aj ukrajinské deti. "Rusko začalo systematicky prevážať deti z Ukrajiny do Ruska niekoľko dní pred začiatkom plnej invázie na Ukrajinu. Tieto prvé transporty detí začiatkom februára 2022 zahŕňali skupinu 500 údajných sirôt, ktoré Rusko 'evakovalo' z Doneckej oblasti," - píše sa v nedávnej správe zo Školy verejného zdravia univerzity Yale. Ďalšie deti Rusi odviezli pod zámienkou evakuácie z oblastí vojnových konfliktov, "zdravotnej" evakuácie, snahy nájsť ukrajinským sirotám náhradné rodiny alebo vziať deti, vrátane tých s rodičmi, na rekreačné výlety. Nikto nevie, koľko maloletých už skončilo v Rusku. Ukrajinský portál Deti vojny, ktorý zhromažďuje a zverejňuje údaje o potvrdených prípadoch nezvestných detí, uvádza viac ako 16 000 maloletých deportovaných do Ruska, z ktorých sa niektorí už vrátili do krajiny. Tieto údaje však určite nie sú úplné. Samotní agresori vyhlasujú, že si "adoptovali" už viac ako 700 000 detí, možno vrátane maloletých, ktorí prišli do krajiny so svojimi rodičmi, ale ťažko povedať, koľko je na tom pravdy. Je však známe, že v Rusku sa organizuje rozsiahla kampaň, ktorej cieľom je

nasmerovať deportované ukrajinské siroty na adopciu - je pravdepodobné, že viac ako 350 detí už bolo začlenených do ruských rodín a ďalších viac ako 1 000 čaká na adopciu. Ako upozorňuje ukrajinská vláda, nie všetky deti, ktoré Rusi považujú za "siroty", v skutočnosti nemajú rodiny ani zákonných opatrovníkov.

Osoby, ktoré utekajú pred konfliktom, nie sú len zahraniční migranti, ale aj vnútorné vysídlené osoby - tí, ktorí zostali na ukrajinskom území. Odhaduje sa, že dnes ich počet presahuje 5,4 milióna a od augusta klesá, pričom takmer 60 % vysídlencov sa nachádza mimo miesta svojho bydliska najmenej šesť mesiacov a viac ako 10 % žije v stave vysídlenia od predchádzajúceho konfliktu. Väčšina utečencov, ktorí sa rozhodli neodísť do zahraničia, sa usadí v tom istom makroregióne ako lokalita, z ktorej utekajú. Medzinárodná organizácia pre migráciu (IOM) konštatuje, že podiel vysídlených osôb, ktoré sa plánujú v blízkej budúcnosti vrátiť do svojej vlasti, v posledných mesiacoch klesá. Medzi tými, ktorí sa plánujú presťahovať, sa zvyšuje počet ľudí, ktorí by sa chceli presťahovať do zahraničia, väčšinou do krajín EÚ - vrátane Poľska a Nemecka. Významné je, že značná časť presídlencov je obzvlášť zraniteľná - viac ako 60 % z nich sú stále deti, z ktorých mnohé majú výrazne zhoršený prístup k vzdelaniu.

Ústredná vláda, miestne orgány, zamestnávateľia, mimovládne organizácie a jednotlivci sa podieľali na pomoci utečencov z Ukrajiny mnohými spôsobmi, ale značná časť týchto aktivít bola krátkodobé. Poľská vláda prijala osobitný zákon z 12 marca 2022 o pomoci občanom Ukrajiny v súvislosti s ozbrojeným konfliktom na území tejto štátu, ktorý zaručuje:

- legálny pobyt v Poľsku;
- finančnú a nefinančnú pomoc uspokojenie základných potrieb;
- prístup na trh práce (vrátane opatrení na otvorenie lekárskeho povolania), ktoré viedli k zamestnaniu viac ako 200 000 utečencov;
- prístup k zdravotnej starostlivosti;
- prístup k školám a predškolskej starostlivosti pre deti utečencov

Problémy so sociálnou integráciou utečencov

Sociálna integrácia je termínom používaným v sociológii a iných spoločenských vedách; znamená proces začlenenia do majoritnej časti spoločnosti rôznorodých minoritných sociálnych skupín: národnostné menšiny, migranti, atď. ako získanie možnosti, práv a služieb prístupných len pre väčšinovú spoločnosť.

Zároveň je to aj jav rozporuplný, keďže si vyžaduje akceptáciu zapojenia oboch strán, čo nie je vždy také samozrejmé, pretože strany musia sa zriecť časti svojej identity v podobe sociálnych rolí, hodnôt, noriem, obyčajov, tradície, práva, svetonázoru či jazyka. Podľa A: Chrzanowskiej „integrácia sa prejavuje v pozitívnom vzťahu a postoji ku kultúre krajiny pôvodu a zároveň krajiny, do ktorej sa migruje (Chrzanowska, Klaus, 2007).

W.S.Landecker vymedzil niekoľko typov integrácie (Turowski, 1993):

kultúrna – spojená s existenciou rôznych kultúrnych vzorov, absenciou konfliktov na pozadí kultúrnych rozdielov,

normatívna – spojená s úrovňou akceptácie záväzných noriem a pravidiel správania jednotlivými členmi, skupinami spoločnosti,

komunikačná – spojená s kvalitou a intenzitou kontaktov, interakcií medzi členmi spoločnosti,

funkčná – spojená s hĺbkou a typom aktivity v rôznych sférach ľudskej činnosti.

Sociálna integrácia je tiež likvidovaním bariér, ktoré znemožňujú alebo sťažujú nadväzovanie kontaktov medzi jednotlivcami či sociálnymi skupinami. Prejavom integrácie v lokálnej spoločnosti je stabilita i spoločenský poriadok, funkčnosť spoločnosti alebo sociálnej skupiny (Głąbicka, 2012).

Najväčším dôsledkom migrácie pre prijímajúce krajiny je problém adaptácie migrantov. Tento proces vyžaduje vytvorenie infraštruktúry: bytové jednotky, zdravotná starostlivosť, sociálne služby a edukácia, s čím nemusí súhlasiť miestne obyvateľstvo. Takto vznikajú sociálne napätia, ktoré sa prejavujú nepriateľskými reakciami časti spoločnosti vo vzťahu k utečencom. Narastajú konflikty a vznikajú organizácie, strany o nacionalistickom charaktere, ktoré využívajú postoje spoločnosti k šíreniu rasistických, či krajne nacionalistických ideí (Grzymała – Kazłowska, Łodziński, 2008).

Postoje cudzincov po príchode do novej krajiny môžu byť pozitívne či negatívne, niekedy aj agresívne. Sú to často ľudia ladení veľmi pesimisticky, nerozhodní bez životných cieľov do budúcnosti. Dôvodom čudného, neakceptovaného správania môže byť istý kultúrny šok. Jeho prejavom je pasivita, apatia alebo aj agresivita, pocit alienácie, samoty, či neistoty vo vzťahu k budúcnosti. Všetky tieto prejavy svedčia o dezorganizácii každodenného života

(Chrzanowska, Klaus, 2007). Nesmieme zabúdať, že viac ako 40% cudzincov, sú osoby prichádzajúce do Poľska z vojnových oblastí.

Vo väčšine prípadov sú to osoby, ktoré pochádzajú z iného kultúrneho prostredia, majú za sebou veľmi bolestné a tragické spomienky, zážitky a začínajú život odnova. S tým sú spojené otázky jazykových bariér, kultúrnej a náboženskej odlišnosti, odlišných noriem a právnych predpisov. Tieto osoby pochádzajú prevažne z krajín, v ktorých prevláda skôr dezorganizácia, dezintegrácia, chaos alebo aj otvorené násilie. Navyiac, sú to osoby pochádzajúce z úplne iných mentálnych kruhov, s odlišným systémom hodnôt, svetonázorom a náboženstvom, ako napr. moslimovia, ktorí najviac prichádzajú do Európy (Halik, Kosowicz, Marek, 2009). Tieto utečenci nie sú schopní sa sami postarať a zabezpečiť svoje potreby, a procedúry určené pre nich sú často neprehľadné a ignorujú ich skutočne potreby a požiadavky. A často ani zodpovednú psychologickú starostlivosť. Utečenci tak nevedia adekvátne a úplne informovať inštitúcie krajín, do ktorých prichádzajú (Głąbicka, 2014). Navyše, výsledky výskumov preukázali, že spomedzi všetkých kategórií cudzincov prichádzajúcich do Európy (repatrianti, ekonomickí migranti) pravé utečenci sú najviac ohrozenou a marginalizovanou sociálnou skupinou.

Utečenci a migranti sa medzi sebou líšia nie len príčinou, dôvodom úteku, odchodu z krajiny pôvodu, ale aj spôsobom migrácie či právnymi postojmi prevládajúcimi v cieľovej krajine. V prípade ekonomických migrantov, prijímajúci štát udeľuje prechodný pobyt na svojom území, avšak vo väčšine prípadov skúma, či daný cudzinec môže v tejto krajine fungovať a žiť bez pomoci zo strany štátu. Na druhej strane utečenci v prípade zahrnutia ich medzinárodnou ochranou majú pomoc garantovanú (aj sociálnu) krajinou prijímajúcou, navyiac je im poskytovaná základná starostlivosť v procese žiadania statusu utečenca. Utečenci majú teda podľa medzinárodných zmlúv právo na ochranu a túto ochranu im musia krajiny, do ktorých prídu, poskytnúť. To je rozdiel medzi nimi a ekonomickými migrantmi, ktorí právo na podobnú ochranu, teda azyl, nemajú. A európske štáty ich preto môžu vyhostiť (Głąbicka, 2014).

Integrácia je preto procesom mnohorozmerným, ktorého účinnosť závisí tak od postojov a aktivity samotných utečencov starajúcich sa o status utečenca, a z druhej strany od úrovne akceptovania cudzincov prijímajúcou krajinou, spoločnosťou, inštitúciami, súkromným sektorom a jednotlivcov (Czapka, 2006). Proces integrácie teda je determinovaný viacerými faktormi. Postupné začleňovanie do spoločnosti prijímajúcej krajiny je dlhodobým a sústavným procesom, v ktorom sa utečenec prakticky nezaobíde bez pomoci a podpory štátu a spoločností, do ktorých sa snaží včleniť. Proces integrácie má niekoľko štádií, foriem a oblastí, z ktorých

každá je nemenej dôležitá ako ostatné, a preto by naň mal byť kladený rovnaký dôraz. Univerzálnym cieľom integrácie je dosiahnutie sebestačnosti a úplnej nezávislosti azylantov. Aktivity nevyhnutné pre uskutočnenie integrácie sú značne nákladné a vzhľadom na ekonomickú nesamostatnosť azylanta treba, aby do ich financovania vstupoval štát, resp. iné subjekty (Jasińska-Kania, Łodziński, 2008). V kontexte vyššie uvedených poznámok, sociálna integrácia vyžaduje zapojenosť všetkých subjektov občianskej spoločnosti.

Skutočná integrácia predpokladá zachovanie vlastnej kultúry so súčasnou akceptáciou novej kultúry. Zároveň je však dôležité, aby predovšetkým zo strany väčšiny, nedochádzalo k snahám o nútenú asimiláciu týchto osôb, ktorá vyvoláva negatívne reakcie a psychologické bariéry, či ohrozenie vlastnej identity. Odborníci konštatujú, že nesprávna integrácia vedie k marginalizácii a sociálnej exklúzii okolo 60-70% cudzincov zahrnutých medzinárodnou ochranou a natrvalo prebývajúcich v Poľsku (Balicki, 2012). O skutočnej integrácii môžeme hovoriť vtedy, ak utečenec ovláda poľský jazyk a je osobou ekonomicky sebestačnou, je aktívny na pracovnom trhu, nadviazal kontakt s lokálnym prostredím a zúčastňuje sa na spoločenskom, kultúrnom, či verejnom živote.

Aj keď integrácia takého veľkého počtu utečencov môže byť zložitý a zdĺhavý proces, je vhodné využiť osvedčené opatrenia na podporu tohto procesu. Medzi ne patria:

1. jazyková podpora. Znalosť jazyka je nevyhnutná na bezproblémovú komunikáciu komunikácie v novej spoločnosti, na nadväzovanie sociálnych kontaktov, na jednanie s úradmi, školami a lekármi, môže lekárom, môže znížiť pocity odcudzenia (Morrice et al., 2021).

2 Pomoc pri hľadaní zamestnania. Utečencom by sa malo podľa možností pomáhať v celom procese hľadania práce: pri písaní životopisu, hľadaní ponúk a príprava na pohovor (Ortlieb a kol., 2020).

3. Organizovať komunitné podujatia a iniciatívy. Dobrým riešením je pripraviť - na miestnej úrovni - príležitosti a miesta na stretnutia, ktorými môžu byť koncerty, športové podujatia, kde budú mať utečenci možnosť lepšie spoznať miestnu komunitu (Battisti, Peri, Romiti, 2018; Martén, Hainmueller, Hangartner, 2019).

4 Poskytovanie psychologickej starostlivosti. Utečenci často potrebujú pomoc, aby sa vyrovnali s negatívnymi psychologickými dôsledkami traumy z minulosti. Preto je veľmi dôležité mať prístup k primeranej psychologickej a psychiatrickej pomoci (Bogic, Njoku, Priebe, 2015; Ellis et al, 2019).

5 Informovanie o zdrojoch. Utečenci často nevedia, aké možnosti v novom mieste pobytu môžu využiť. Preto je vhodné organizovať informačné miesta, kde v priateľskom prostredí a zrozumiteľným spôsobom môžu získať informácie o možnostiach využívania

služieb v oblasti zdravotnej starostlivosti, vzdelávacieho systému, systému verejných služieb alebo účasti na širšom alebo účasti v širšej kultúrnej sfére. (Oduntan, Ruthven, 2019).

6 Podpora vzdelávania. Nie vždy stačí pomôcť ľuďom nájsť si nové zamestnanie alebo poskytnúť informácie o zdrojoch, ktoré môžu ľudia utekajúci pred vojnou využiť. Dôležitým krokom je aj možnosti odbornej prípravy alebo rekvalifikácie, aby utečenci mohli ľahšie prispôbiť trhu práce (Oduntan, Ruthven, 2019).

7 Boj proti diskriminácii a nerovnému zaobchádzaniu. Podpora kultúry rovnosti a akceptácie, ktorá umožňuje spravodlivé a rovnaké zaobchádzanie utečencov na trhu práce, v sociálnom priestore, vo vzdelávacom a zdravotnom systéme (Lutterbach, Beelmann, 2021; Wyszynski, Guerra, Bierwiazzonek, 2020).

Sociálna pomoc pre utečencov

Masívna vlna utečencov po ruskej agresii voči Ukrajine 24. februára 2022 sa stala veľkou výzvou pre poľský štát a spoločnosť vrátane inštitúcií sociálnej starostlivosti a sociálnych pracovníkov. Okrem bezprecedentnej spontánnej pomoci v takomto rozsahu zo strany jednotlivých občanov, ako aj sekulárnych a náboženských mimovládnych organizácií boli prijaté legislatívne opatrenia zo strany štátu. V Politickom výbore Rady ministrov bola vytvorená nová ministerská funkcia, ktorej úlohou je koordinovať činnosť štátnych orgánov vo vzťahu k utečencom. Ako zdôraznila ministerka Agnieszka Ścigaj, utečenecká kríza by sa nemala brať ako výdavok, ale ako investícia, a vláda chce vytvoriť podmienky pre život utečencov v menších mestách. Témou vojnových utečencov z Ukrajiny sa zaoberali aj autori správy nadácie WiseEuropa²⁰. Obsahuje 10 kľúčových odporúčaní, z ktorých za najdôležitejšie považovali akceptovanie skutočnosti, že Poľsko sa mení na prístahovaleckú a mnohonárodnostnú krajinu s veľkým podielom ukrajinských občanov, zo strany centrálnych a miestnych orgánov. Situácia zvýšeného prílevu vytvorila nové príležitosti, napr. využitie prítomnosti cudzincov na trhu práce, ale zároveň zvýšila problémy na trhu s bývaním, v systéme vzdelávania a v zdravotníctve. Ako mimoriadne dôležité sa javí odporúčanie, aby sa pripravil vládny program riadenia multikulturalizmu, bez ktorého bude integračné úsilie rozptýlené a oveľa menej účinné. Politiky v tejto oblasti by sa mali pripravovať v konzultácii so zástupcami menších, aby zohľadňovali potreby týchto skupín.

V súvislosti s prílevom utečencov sa vynára otázka o postoji inštitúcií sociálnej starostlivosti a sociálnych pracovníkov k multikulturalizmu ich klientov. Jednou z mála publikácií o sociálnej práci s utečencami a migrantmi v miestnom prostredí, ktorá vyšla

niekoľko rokov pred ruskou agresiou proti Ukrajine, je kniha Katarzyny Głębickiej. Obsahuje opis metód a foriem sociálnej práce a zákonom vymedzené úlohy pracovníkov v sociálnej oblasti. Z hľadiska platnej legislatívy sú základné činnosti, ktoré sociálni pracovníci vykonávajú pre utečencov, administratívne (registrácia, evidencia na úrade práce, získanie čísla PESEL, pomoc pri registrácii na lekárskej klinike, pri zápise dieťaťa do školy alebo škôlky, pomoc pri získaní utečeneckých dávok atď.) Sociálna práca s utečencami by mala byť zameraná aj na ich integráciu do hostiteľskej komunity. Ako sa uvádza v poznámke Vysokého komisára OSN pre utečencov (UNHCR), integrácia je komplexný proces, ktorý si vyžaduje úsilie všetkých zainteresovaných strán: ochotu utečencov prispôbiť sa hostiteľskej spoločnosti bez toho, aby sa museli vzdať svojej kultúrnej identity, ale aj ochotu hostiteľských komunít a verejných inštitúcií prijať utečencov a uspokojiť ich potreby.

Základnými činnosťami vykonávanými sociálnymi pracovníkmi vo vzťahu k utečencom v kontexte realizovaných programov sú (Głębicka, 2014):

- pomoc v prihlásení sa k pobytu v meste bydliska,
- pomoc pri registrácii na úrade práce,
- pomoc vo vybavovaní pridelenia identifikačného čísla (PESEL),
- pomoc pri prihlásení sa do zdravotných ambulancií,
- pomoc pri hľadaní ubytovania,
- pomoc pri vybavovaní úradníckych náležitostí,
- pomoc pri prihlasovaní detí do školských zariadení,
- pomoc v získavaní preukazu ZTP,
- pomoc vo vybavovaní jazykových kurzov,
- pomoc v zariaďovaní ubytovania a v poskytovaní šatstva,
- pomoc pri otváraní bankového účtu,
- pomoc pri vybavovaní čísla daňovej identifikácie (NIP),
- pomoc v získavaní sociálnych a rodinných dávok.

Ako píše zamestnanci jedného z centier pomoci: V istom zmysle sme sa stali integrátormi ukrajinskej komunity. Pomáhame im zorientovať sa v ich prostredí, pomáhame im v každodenných záležitostiach [...]. Odstraňujeme jazykové bariéry, hľadáme spôsoby profesionálnej aktivácie týchto ľudí. V skutočnosti každý deň budujeme cestu spolupráce medzi ľuďmi, ktorí rôznymi spôsobmi podporujú Ukrajincov prichádzajúcich k nám, medzi poľskou

a ukrajinskou kultúrou a predovšetkým medzi nami - Poliakmi a Ukrajincami (Ziębińska, 2022).

Skúsenosti s prácou s utečencami v mestskom prostredí opisuje aj Katarzyna Fus, riaditeľka Mestského centra pomoci rodine v Lubline. V tomto meste bol vytvorený jedinečný model miestnej spolupráce pre ukrajinských utečencov. Do poskytovania pomoci sa zapojil mestský úrad, Mestské centrum pomoci rodine, Lublinský sociálny výbor pre Ukrajinu, mimovládne organizácie a obyvatelia vrátane približne 2 000 dobrovoľníkov a 460 prekladateľov. Mestské centrum pomoci rodine v Lubline koordinuje miesta dočasného pobytu utečencov s pomocou dobrovoľníkov z mimovládnych organizácií. Tieto činnosti zahŕňajú zriadenie miest, ich zásobovanie, získavanie darov a v spolupráci s oddelením zdravotníctva a prevencie lublinského magistrátu organizovanie pohotovosti pediatrov. S cieľom poskytovať komplexné a efektívne administratívne služby utečencom boli zriadené dve centrá pomoci ukrajinským občanom, v ktorých sú zriadené pracovné miesta Mestského úradu práce a Mestského centra pomoci rodine. Posledné menované v rámci vlastných úloh poskytuje pomoc aj vo forme stravovania a účelových príspevkov na stravu pre deti a mládež v školách a škôlkach. Okrem toho sa poskytuje pomoc v súvislosti s priznaním a vyplácaním rodinných dávok ukrajinským občanom a dohľadom nad realizáciou práv a povinností dočasného opatrovníka ustanoveného na základe rozhodnutia opatrovníckeho súdu pre maloletého ukrajinského občana, ktorý sa v súlade so zákonom zdržiava na území Poľska bez starostlivosti dospelých osôb, ktoré sú za neho zodpovedné. S cieľom koordinovať všetky uvedené činnosti primátor mesta Lublin vymenoval splnomocnenca pre pomoc ukrajinským občanom utekajúcim pred vojnovými konfliktami.

Závery

Ako konštatuje R. Graczyk, problém utečencov má tri dôležité aspekty: humanitárny, sociálno-hospodársky a kultúrny. Humanitárny aspekt znamená povinnosť zachraňovať ľudí za každú cenu, ktorých život a zdravie sú priamo ohrozené. Sociálno-hospodársky aspekt označuje pripravenosť prijatia väčšieho počtu osôb hľadajúcich prácu, avšak v čase nízkeho hospodárskeho rastu je to o to problematickejšie. Je to cena, ktorú spoločnosť musí znášať. Kultúrny aspekt sa týka kultúrnej a hodnotovej adaptácie cudzincov. Často sa zabúda na sociálno-hospodársky a kultúrny aspekt, na druhej strane sa vyzdvihuje aspekt humanitárny. Problémy s tým spojené sa prejavujú o niekoľko rokov neskôr, kedy problémy so skupinami imigrantov sú zjavné.

Tento nezájum o komplexné riešenie utečeneckej krízy vedie k veľkým sociálnym napätiam v tých krajinách západnej Európy, kde žije najviac migrantov. Hovoríme tu o migrantoch a taktiež o ich deťoch, vnukoch v situácii, kedy títo ľudia majú občianstvo daného štátu a poberajú v ňom rôzne sociálne dávky, aj tak sa v nich cítia cudzincami, správajú sa ako cudzinci, niekedy dokonca aj ako nepriatelia. Krajným prejavom takéhoto postoja je náboženský fundamentalizmu a vyrastajúci na tomto základe islamistický terorizmus.

Migrácia utečencov stanoví obrovskú výzvu pre sociálnu prácu, pretože každý nový prípad si vyžaduje nové odpovede na kľúčové otázky: Akými motiváciami sa riadia utečenci v momente keď sa rozhodnú opustiť svoju krajinu? Aké formy diskriminácie zažili v svojej vlasti? Obyčajne ich skúsenosti nesúvisia iba s materiálnou chudobou, ale aj so skúsenosťou ozbrojených konfliktov. Preto sociálny pracovník musí disponovať základnými poznatkami z tejto oblasti.

Avšak nielen sami utečenci, ale aj spoločnosť prijímajúca migrantov stojí pred výzvou kritickej reflexie nad vlastnými kultúrnymi črtami, ktoré sťažujú prisťahovalcom proces integrácie v novej spoločnosti. Preto nevyhnutnou súčasťou vybavenia sociálneho pracovníka je interkultúrne vzdelávanie a získavanie jazykových kompetencií, ktoré bez pochyb sú najlepším základom pre vzájomné spolunažívanie rôznorodých etníc a kultúr v rámci majoritnej spoločnosti.

Pri zhrnutí úvah o sociálnej práci ako profesii s rastúcim významom je vhodné pripomenúť staré sociálne problémy a nové výzvy, ktorým sociálni pracovníci čelia. Medzi staré problémy patrí demografická kríza starnúcej populácie a rastúca potreba starostlivosti o seniorov. Popri tom je poľská spoločnosť čoraz viac vystavená dôsledkom energetickej krízy a s ňou súvisiacej energetickej chudoby, ako aj hrozbe pauperizácie veľkých skupín, ktoré sa môžu stať obeťami hospodárskych problémov. V tejto situácii si vykonávanie úloh pomoci vyžaduje nové kompetencie sociálnych pracovníkov a ich inovatívnosť, pokiaľ ide o metódy a techniky používané pri sociálnych intervenciách. Inovácie sa týkajú iniciatív organizačných zmien, ako aj kreativity samotných sociálnych pracovníkov v asistenčných činnostiach. Výsledky výskumov poukázali na ťažké pracovné podmienky a početné deficity kompetencií pracovníkov a manažérov sociálnej práce. Model vzdelávania pre túto profesiu by sa mal prispôbiť potrebe rozvíjať nové, primerané kompetencie, vedomosti a zručnosti sociálnych pracovníkov. Neoddeliteľnou súčasťou vzdelávania sa musí stať učenie sa inovatívnej orientácie. Pre rozvoj a šírenie inovácií v profesii sociálneho pracovníka sa ako vhodný spôsob javí supervízia, ktorá - okrem iných výhod - zahŕňa aj vzdelávaciu funkciu, umožňuje výmenu odborných skúseností a skvalitnenie výkonu sociálneho pracovníka. Potrebná je aj ďalšia

hlbková empirická analýza vplyvu výziev súčasnej doby na stav sociálnych pracovníkov a kvalitu sociálnych služieb, ktoré poskytujú.

Sociálna práca a pomoc utečencom z Ukrajiny v Poľsku sú dôležité vzhľadom na súčasnú situáciu na Ukrajine, kde dochádza k politickým konfliktom a humanitárnej kríze. Poľsko je jednou z krajín, ktorá prijíma veľký počet utečencov z Ukrajiny. Sociálni pracovníci zohrávajú kľúčovú úlohu pri poskytovaní podpory a služieb utečencom z Ukrajiny. Ich úlohou je identifikovať individuálne potreby a zraniteľnosti utečencov a poskytnúť im primeranú podporu. To zahŕňa zabezpečenie základných potrieb, ako je ubytovanie, stravovanie, zdravotná starostlivosť a oblečenie. Sociálni pracovníci tiež pomáhajú utečencom pri hľadaní práce a učia ich jazyk krajiny, čo pomáha pri ich integrácii do miestneho spoločenstva. Okrem toho sociálni pracovníci pracujú na posilnení psychosociálnej podpory pre utečencov z Ukrajiny. Vzhľadom na traumatické skúsenosti, ktoré mnohí z nich zažili v dôsledku konfliktu, je dôležité poskytnúť im prostredie, kde môžu zdieľať svoje skúsenosti, vyjadriť svoje obavy a získať potrebnú emocionálnu podporu. V spolupráci s vládou, neziskovými organizáciami a medzinárodnými inštitúciami sociálni pracovníci zabezpečujú aj právnu podporu utečencom z Ukrajiny. Pomáhajú im s procesom registrácie, žiadosti o azyl a získavaním právneho postavenia v Poľsku. Sociálna práca a pomoc utečencom z Ukrajiny v Poľsku si vyžaduje koordináciu medzi rôznymi aktérmi, vrátane vlády, neziskových organizácií, miestnych samospráv a dobrovoľníkov. Je dôležité, aby sa poskytovala dostatočná finančná podpora a zdroje pre sociálnych pracovníkov, aby mohli účinne plniť svoje úlohy a pomáhať utečencom v ich procese integrácie a obnovy.

Doterajšie opatrenia pomoci mali často ad hoc charakter. Koordinácia pomoci na centrálnej úrovni - vzhľadom na rôznorodosti potrieb - predstavuje výzvu. V dôsledku toho nebolo možné dosiahnuť úplnú synergie medzi podporou centrálnej vlády a ústrednými orgánmi a činnosťami občianskej spoločnosti a občianskej spoločnosti a mimovládnych organizácií. Preto je potrebné, aby sa vytvoril komplexný plán, ktorý by zohľadňoval aj možnosti ďalšej vlny utečencov a systémovú pomoc v dlhodobom horizonte. Dobré pripravená stratégia bude prospešná pre všetky zainteresované strany:

- Utečenci - ľahšia integrácia a vyššia životná úroveň;
- Poľsko - zvýšenie HDP;
- Poliaci - vyššia životná úroveň;
- Zamestnávateľia - prístup ku kvalifikovaným pracovníkom zamestnancom;
- Zamestnanci - vyššie mzdy vďaka možnosti väčšej špecializácie;
- Dôchodcovia - vyššie dôchodky vďaka vyšším príjmom do ZUS (Sociálnej poisťovne).

Použitá literatura:

Auleytner J., Grewiński M., Pandemia koronawirusa i ryzyka społeczne z nią związane a chaos w zarządzaniu państwem – dokąd zmierzamy, w: Wyzwania dla polityki społecznej w kontekście pandemii koronawirusa, red. N.G. Piłka i in., Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków 2020, s. 11–23.

Bandach K., Kompetencje do komunikacji międzykulturowej osób realizujących zadania w obszarze pracy socjalnej, Wydział Pedagogiki i Psychologii, Uniwersytet w Białymstoku, Białystok 2018, https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/7591/1/M_Bandach_Kompetencje_do_komunikacji_miedzykulturowej.pdf (dostęp: 9.1.2023).

Bojanowska E., Krzyszkowski J., Pomoc społeczna: od opieki do pomocy, w: Stulecie polskiej polityki społecznej 1918-2018, Ministerstwo Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej, Narodowe Centrum Kultury, Warszawa 2018.

Brenk M., Chaczko K., Płasek R., Organizacja pomocy społecznej w Polsce 1918-2018, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2018.

Bronowski P., Kaszyński H., Maciejewska O., Kryzys psychiczny. Odzyskiwanie zdrowia, wsparcie społeczne, praca socjalna, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2019.

Centrum usług społecznych: od koncepcji do wdrożenia przepisów ustawy, red. M. Rymsza, Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2021.

D. Lalak, T. Pilch, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 1999.

Domaradzki P., Krzyszkowski J., Sosnowski M., Włoch A., Superwizja pracy socjalnej dla praktyków, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2016.

Frąckowiak-Sochańska M., Hermanowski M., Kasprzak T., Kotlarska-Michalska A., Necel R., Zaręba M., Instytucje pomocy społecznej w czasie pandemii. Raport z badań, część pierwsza, Wydział Socjologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań 2020.

Frysztański K., Państwo – społeczeństwo: współpraca i „konfrontacja”, w: Opiekuńczość czy solidarność, red. G. Skąpska, Fundacja „Międzynarodowe Centrum Rozwoju Demokracji”, Kraków 1998.

Frysztański K., Pragłowski T., Społeczne dzieje pomocy człowiekowi, Wydawnictwo Śląsk, Katowice 1998.

Fus K., Wsparcie dla uchodźców wojennych z Ukrainy w Lublinie, „Wiadomości Społeczne” 2022, nr 2.

Głąbicka K., Praca socjalna z uchodźcami, emigrantami w środowisku lokalnym, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.

Gościńska Polska 2022+. Jak mądrze wesprzeć Polskę i Polaków w pomocy osobom uciekającym przed wojną w Ukrainie?, red. M. Bukowski, M. Duszczyk, Fundacja WiseEuropa, Warszawa 2022.

Granosik M., Praca socjalna. Analiza instytucjonalna z perspektywy konwersacyjnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.

Grewiński M., Usługi społeczne we współczesnej polityce społecznej, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2021.

Jarkiewicz A., Granosik M., Praca środowiskowa w obszarze zdrowia psychicznego. Rekomendacje WHO a perspektywa osób doświadczających problemów ze zdrowiem psychicznym, „Praca Socjalna” 2021, nr 5, s. 59–81.

Kamiński T., Możliwość i konieczność pracy socjalnej w jednostkach organizacyjnych kościołów i innych związków wyznaniowych, w: Praca socjalna w poszukiwaniu tożsamości, red. J. Krzyszkowski, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2014.

Kanios A., Trudności w pracy zawodowej pracowników socjalnych – wybrane konteksty, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J” 2017, vol. 30, no. 3, s. 195–204. DOI: 10.17951/j.2017.30.3.195.

Kantowicz E., Pedagogika (w) pracy socjalnej, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, Olsztyn 2013.

Kaszyński H., Sen i istota pracy socjalnej, w: Praca socjalna. 30 wykładów, red. K. Frysztański, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2019.

Kaźmierczak T., W cieniu prawa ubogich: o źródłach i rozwoju (praktykowanej w OPS) pracy socjalnej, w: W stronę aktywnych służb społecznych, red. T. Kaźmierczak, M. Rymśa, Fundacja Instytutu Spraw Publicznych, Warszawa 2012, s. 109–131.

Krzyszowski J., Elementy organizacji i zarządzania w pomocy społecznej, Wydawnictwo Omega Praxis, Łódź 1997.

Krzyszowski J., Między państwem opiekuńczym a opiekuńczym społeczeństwem, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2010.

Kwaśniewski J., Socjologia stosowana, w: Encyklopedia socjologii, t. 4, red. Z. Bokszański i in., Oficyna Naukowa, Warszawa 2002.

Lizut J., Grewiński M., Durasiewicz A., Rabiej P., Deficyty kompetencji kadr i menedżerów instytucji społecznych w kontekście doświadczeń związanych z pandemią COVID-19, Pracodawcy Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2022, <https://ptps.org.pl/wp-content/uploads/2022/07/KOMPETENCJE-PRACOWNIKO%25CC%2581W-POMOCY-SPO%25C5%2581ECZNEJ-PO-PANDEMII.pdf&cd=2&hl=pl&ct=clnk&gl=pl> (dostęp: 25.01.2023).

Minister Agnieszka Ścigaj o polityce społecznej rządu i integracji uchodźców z Ukrainy, https://www.youtube.com/watch?v=rw63t_r_eC0 (dostęp: 25.02.2023).

Najwyższa Izba Kontroli, Organizacja i warunki pracy pracowników socjalnych w gminach. Od 1 stycznia 2016 r. do 30 czerwca 2018 r., Departament Pracy, Spraw Społecznych i Rodziny Najwyższej Izby Kontroli, Warszawa 2019.

O' Leary P., Tsui M.-S., The Gentle Reminder to Social Workers in the Pandemic, „International Social Work” 2020, vol. 63, iss. 3.

Payne M., Modern Social Work Theory, MacMillan, London 1997.

Podgórska-Jachnik D., Pietras T., Praca socjalna z osobami z zaburzeniami psychicznymi i ich rodzinami, Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2014.

Radlińska H., Pedagogika społeczna, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1961.
Sadowski A., Socjologia wielokulturowości jako nowa subdyscyplina socjologiczna, „Pogranicze. Studia społeczne” 2011, t. 18, s. 5–25.

Smolicz J.J., Wielokulturowość, w: Encyklopedia socjologii. Suplement, red. Z. Bokszański i in., Oficyna Naukowa, Warszawa 2005, s. 376.

Superwizja pracy socjalnej. Zastosowania i dylematy, red. J. Szmagański, Wydawnictwo Instytutu Rozwoju Służb Społecznych, Warszawa 2011.

Szmagański J., Rozwój koncepcji pracy socjalnej na świecie, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2018. United Nations High Commissioner for Refugees, Nota UNHCR w sprawie integracji uchodźców w Europie Środkowej, Przedstawicielstwo Regionalne dla Europy Środkowej UNHCR, Budapeszt 2009.

Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa (Dz. U. z 2022 r. poz. 583).

Ustawa z dnia 29 listopada 1990 r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 1990 r. Nr 87, poz. 506).

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (tekst jedn.: Dz. U. z 2021 r. poz. 2268).

Ustawa z dnia 19 lipca 2019 r. o realizowaniu usług społecznych przez centrum usług społecznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 1818).

Ziębińska B., Pomoc ludziom starszym w czasie pandemii, w: Wybrane krajowe i międzynarodowe aspekty polityki społecznej w czasie pandemii koronawirusa, red. N.G. Piłkuła i in., Wydawnictwo „Scriptum”, Kraków 2020, s. 51–72.

Ziębińska B., Tyszczyk-Sołtysik M., Wsparcie obywateli z Ukrainy w Zawierciu, „Wiadomości Społeczne” 2022, nr 2.